

Ks. JERZY ADAMCZYK
Wyższe Seminarium Duchowne w Radomiu

HOMILIA POZA MSZĄ ŚWIĘTĄ. ASPEKT PRAWNO-DUSZPASTERSKI

1. WSTĘP

Wśród różnych form przepowiadania szczególne miejsce zajmuje homilia, która stanowi część liturgii. Tym, co wyróżnia homilię od innych form nauczania, jest jej kontekst liturgiczny¹. Homilia będąca częścią liturgii, zajmującą szczególne miejsce wśród różnych form przepowiadania, jest rzeczywistością prawną, regulowaną różnymi przepisami prawa powszechnego i partykularnego². Prawodawca kodeksowy³ zamieszcza przepisy dotyczące posługi słowa, zwłaszcza homilii, które ma wydawać⁴ i egzekwować biskup diecezjalny⁵, a przestrzegać proboszcz⁶ i inni głosiciele⁷.

Powstają zatem pytania: Czy homilia ma miejsce wyłącznie w kontekście sprawowanej Eucharystii, czy też może występuje w trakcie innych czynności liturgicznych? Jeżeli homilia może czy musi występować w liturgii pozamszalnej, to jak tę kwestię reguluje prawo kanoniczne, liturgiczne oraz dokumenty duszpasterskie? Kto wspomnianą homilię może wygłaszać: czy tylko minister wyświęcony, czy też w określonych okolicznościach laik?⁸

¹ Por. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium homiletyczne* (29 czerwca 2014), Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2015 [dalej: DH], nr 11.

² Np. kan. 256 § 1, 386 § 1, 528 § 1, 767, DH, *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2001, st. 73, s. 178; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej. Prawo partykularne Kościoła Toruńskiego*, Toruńskie Wydawnictwo Diecezjalne, Toruń 2011, st. 207, s. 62-64.

³ *Codex Iuris Canonici. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1984 [dalej: KPK].

⁴ Por. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Instrukcja "Redemptionis sacramentum"* (25 marca 2004), Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2004 [dalej: RS], nr 68.

⁵ Por. kan. 386 § 1; por. RS 68.

⁶ Por. kan. 528 § 1, 767 § 4.

⁷ Por. kan. 767.

⁸ Należy przypomnieć, że w niniejszym artykule będą brane pod uwagę wyłącznie kwestie homilii głoszonej poza mszą św. Nawet kiedy w czasie mszy jest udzielany inny sakrament, np. chrzest czy małżeństwo, to homilia wygłaszana w czasie mszy obrzędowej jest homilią mszalną, stąd nie będzie ona brana pod uwagę, gdyż jest to zagadnienie niewchodzące w zakres tematu tego artykułu.

2. HOMILIA W CZASIE CZYNNOŚCI LITURGICZNYCH

Dokumenty kościelne niekiedy podają definicję lub elementy definicji homilii. Według *Konstytucji o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium* „zaleca się bardzo, by homilia, w której w ciągu roku liturgicznego przedstawia się na podstawie świętego tekstu tajemnice wiary i zasady chrześcijańskiego życia, była częścią sprawowanej liturgii”⁹. Natomiast *Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego* zawiera następujące określenie: „homilia, będąca częścią liturgii, jest bardzo zalecana: stanowi bowiem pokarm konieczny dla podtrzymania chrześcijańskiego życia. Winna być wyjaśnieniem jakiegoś aspektu czytań Pisma świętego albo innego tekstu spośród stałych lub zmiennych części Mszy danego dnia, z uwzględnieniem zarówno obchodzonego misterium, jak i szczególnych potrzeb słuchaczy”¹⁰.

Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 767 § 1 niemal dosłownie przytacza definicję homilii zawartą w artykule 52 *Konstytucji o liturgii*, przypominając, że homilia stanowi część samej liturgii, w której w ciągu roku liturgicznego należy wyklądać na podstawie świętych tekstów tajemnice wiary oraz zasady życia chrześcijańskiego¹¹. Z kolei, *Direttorio omiletico* określa homilię jako „wypowiedź o tajemnicach wiary i prawidłach życia chrześcijańskiego dopasowaną do szczególnych potrzeb słuchaczy”¹².

Zarówno Vaticanum II, jak i odnowiony *Kodeks Prawa Kanonicznego* mówią o homilii jedynie w odniesieniu do celebracji eucharystycznej i – konsekwentnie – tylko odnośnie do ministra wyświęconego¹³. Trzeba zauważyć, że takie ujęcie homilii odpowiada najstarszej historii pojęcia „homilia”. W starożytności bowiem homilia była związana wyłącznie z celebracją Eucharystii. Liturgiczny charakter homilii ściśle związanej z Eucharystią wyrażał się również w tym, że głoszenie jej

⁹ Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej* „*Sacrosanctum Concilium*” (4 grudnia 1963), w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2002, s. 48-78 [dalej: SC], nr 52; por. E. Miragoli, *Il termine „omelia” nei documenti della Chiesa, nei libri liturgici e nel Codice*, Quaderni di diritto ecclesiale 11(1998)4, s. 341.

¹⁰ *Missale Romanum* ex decreto sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum, Ioannis Paulis Pp. II cura recognitum, editio typica tertia, dei 18 marti 2002, Typis Polyglottis Vaticanis 2002, nr 65, tekst polski: Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2004; por. DH 9. „Zaleca się bardzo, by homilia, w której w ciągu roku liturgicznego przedstawia się na podstawie świętego tekstu tajemnice wiary i zasady chrześcijańskiego życia, była częścią sprawowanej liturgii. Bez poważnego powodu nie należy jej więc opuszczać we Mszach świętych sprawowanych z udziałem wiernych w niedziele i święta nakazane” SC 52.

¹¹ Por. kan. 767 § 1; por. J. Dyduch, *Misja przepowiadania w powszechnym prawodawstwie kościelnym*, w: *Śługa Słowa*, red. W. Przyczyna, Wydawnictwo Redemptoris Misio, Kraków 1997, s. 29; Z. Adamek, *Homiletyka*, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów 1992, s. 125.

¹² DH 11. Warto zauważyć, że w *Direttorio omiletico* naturę homilii ukazano przez jej integralny związek z liturgią. Homilia została określona przede wszystkim jako akt liturgiczny mający znaczenie sakramentalne. Po raz pierwszy w posoborowym nauczaniu Kościoła wprost stwierdzono, że Chrystus jest obecny w przepowiadaniu głosiciela homilii będącego sługą Chrystusa. Por. H. Sławiński, *Znaczenie, geneza i struktura „Dyrektorium homiletycznego”*, *Polonia Sacra* 19(2015)3, s. 168.

¹³ Por. E. Miragoli, *Il termine „omelia”* ..., s. 355.

należało przede wszystkim do biskupa. To był jego szczególny obowiązek. Można powiedzieć, że homilia rodziła się na ustach biskupa w momencie jego powołania. Następnie przeszła na usta przebiterów i niedawno także diakonów, a nawet, w określonych przypadkach, świeckich, ale zasadniczo homilia jest czynnością magisterialną, jest własnym *munus docendi* biskupa¹⁴. Należy podkreślić, że homilia występująca przy sprawowaniu innych sakramentów (poza Mszą św.) i czynności liturgicznych wywodzi się z homilii eucharystycznej, jest jej pochodną¹⁵. Jak słusznie zauważa E. Miragoli, jeśli w tekstach soborowych i *Kodeksie Prawa Kanonicznego* homilia jest rozpatrywana bezpośrednio i pośrednio tylko w relacji do celebracji eucharystycznej, to już w adhortacji apostolskiej *Evangelii nuntiandi* termin „homilia” jest przyjmowany w znaczeniu szerokim: „dzięki odnowieniu świętej liturgii nie tylko celebra eucharystyczna jest czasem odpowiednim do głoszenia homilii. Ma bowiem swe miejsce w obrzędach wszystkich Sakramentów, i nie należy jej tu zaniedbywać, a także w ceremoniach upodobnionych do liturgii sakramentalnej, kiedy wierni zbierają się razem. Zawsze tu będzie szczególna sposobność do głoszenia słowa Pańskiego”¹⁶. Także inne dokumenty prawno-duszpasterskie mówią o homilii w sensie szerokim (także o homilii pozaeucharystycznej)¹⁷.

¹⁴ Por. tamże, s. 355-356; Por. Sacra Congregatio pro Episcopis, *Directorium "Ecclesiae imago" de pastoralis ministerio Episcoporum* (22 februarii 1973), nr 55, w: *Enchiridion Vaticanum*, t. 4, Bologna 1997, nr 1945-2328, tekst polski: E. Szafronowski, *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne*, t. 6, z. 1, nr 10370-11035 [dalej: EI]). Cały nr 59 EI jest poświęcony nauczaniu homiletycznemu biskupa. Por. Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”* (22 lutego 2004), Wydawnictwo Jedność, Kielce 2005 [dalej: AS], nr 119. Nr 122a tego dokumentu mówi na temat nauczania homiletycznego biskupa. Por. E. Miragoli, *Il termine „omelia” ...*, s. 356. Ph. Rouillard, *Homélie*, w: *Catholicisme*, fasc. V, Letouzey et Ané, Paris, 1962, coll. 829-831; M. Brzozowski, B. Nadolski, *Homilia*, w: *Encyklopedia Katolicka*, red. J. Walkusz, t. 6, Wydawnictwo KUL, Lublin 1993, k. 1175. Jednak i przebiterzy mogli wygłaszać homilie; zachowały się liczne homilie Orygenesza czy Hipolita Rzymskiego. W czwartym wieku istniał na Wschodzie powszechny zwyczaj głoszenia po czytaniach homilii przez kilku koncelebransów, lecz ostatnie słowo należało z reguły do biskupa. Wygłaszanie homilii przez przebiterów upowszechniło się szczególnie w Galii, gdzie siedziby biskupie były o wiele rzadziej rozmieszczone niż w Afryce Północnej. W razie choroby kapłana homilię wyjętą z tekstów Ojców Kościoła mógł odczytywać diakon. Por. J. A. Jungmann, *Missarum Sollemnia*, vol. II, Aubier-Montaigne, Paris 1950, s. 232; B. Nadolski, *Liturgika. Eucharystia*, t. 4, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1992, s. 150.

¹⁵ Por. E. Miragoli, *Il termine „omelia” ...*, s. 356.

¹⁶ Paulus PP. VI, *Adhortatio Apostolica „De evangelizatione in mundo huius temporis, Evangelii nuntiandi”* (8 decembris 1975), Acta Apostolicae Sedis 68(1976), s. 5-76, nr 43; tekst polski: Chrześcijanin w świecie 8(1976), s. 20-56 (tu nr 43, 75-76, 78-79 [dalej: EN]).

¹⁷ DH 11. Ioannes Paulus P.P. II, *Adhortatio Apostolica „Catechesi tradendae”* (16 octobris 1979), Acta Apostolicae Sedis 71(1979), s. 1277-1340, nr 48; tekst polski: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, red. W. Kubik, cz. II, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1985, s. 146-217 [dalej: CT]). Kongregacja ds. Duchowieństwa i inne, *Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów „Ecclesiae de mysterio”* (15 sierpnia 1997), L'Osservatore Romano, wydanie polskie, 19(1998)12, s. 30-40 [dalej: EdM], art. 3 § 4; Congregatio pro Cultu Divino, *Directorium pro celebrantionibus dominicalibus absente presbytero „Christi Ecclesiae”* (2 iunii 1988), Notitiae 24(1988), s. 366-378, Acta Apostolicae Sedis 80(1988), s. 366-378 nr 29, 38, 43; tekst włoski: *Direttorio per le celebrazioni domenicali in as-*

Należy skonkludować, że homilia umieszczona w celebracji eucharystycznej, z której czerpie siłę i szczególną moc, posiada wielką rolę w ewangelizacji. Jednak nie tylko Eucharystia jest odpowiednim momentem dla homilii, znajduje ona swoje miejsce również we wspólnotowej celebracji innych sakramentów, w paraliurgii oraz w ramach wspólnych zebrań wiernych¹⁸.

W kontekście niniejszych rozważań pojawia się pytanie o głosiciela homilii pozamszalnej. *Kodeks* i inne dokumenty rezerwują homilię mszalną wyłącznie dla duchownych¹⁹. Czy więc homilie w czasie pozamszalnych czynności liturgicznych mogą głosić wyłącznie duchowni, czy też w określonych przypadkach wierni niewyświęceni? Trzeba odpowiedzieć, że „poza Mszą Św. wierni nie wyświęceni mogą głosić homilię w sposób zgodny z prawem lub z przepisami liturgicznymi oraz przy zachowaniu klauzul w nich zawartych”²⁰. Stąd pojęcie „głoszenie homilii” oznacza także inne (pozaeucharystyczne) wystąpienia ministra wyświęconego, albo nawet zwykłego wiernego, który nie posiada święceń, przy zachowaniu „prawa lub norm liturgicznych i przestrzeganiu zawartych w nich klauzul”²¹.

3. HOMILIA POZAMSZALNA W CZASIE SPRAWOWANIA SAKRAMENTÓW ŚWIĘTYCH

Jak zaznaczono wyżej, *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1983 r. traktuje o homilii w sensie ścisłym jako wygłaszanej w kontekście ofiary Mszy Św.²². Reforma liturgiczna Vaticanum II podjęła się przede wszystkim rewizji ksiąg zawierają-

senza del presbitero (2 giugno 1988), *Notitiae* 24(1988), s. 379-392 [dalej: DCD].

¹⁸ E. Miragoli, *Il termine „omelia” ...*, s. 345.

¹⁹ Kan. 767 § 1; EdM, art. 3 § 1; RS 64-65; DH 5.

²⁰ EdM, art. 3 § 4; por. IO 37; DCD 43.

²¹ Congregatio pro Cultu Divino, *Directorium pro celebrantibus dominicalibus absente presbytero „Christi Ecclesiae”*, nr 43, przewiduje możliwość odczytania przez moderatora zgromadzenia homilii przygotowanej i przesłanej mu przez proboszcza (co jest pożądane), zgodnie z przepisami Konferencji Episkopatu. Wspomniany moderator może być nie tylko diakonem, ale i wiernym świeckim. W drugim wydaniu typicznym obrzędów małżeństwa, opublikowanym 19 marca 1990 r. (*Rituale Romanum ex decreto sacrosancti oecumenici Concilii Vaticani II renovatum auctoritate Pauli PP. VI editum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum, Ordo celebrandi Matrimonium*, editio typica altera, Typis Polyglottis Vaticanis 1991, wyd. II, rok 2008), zamieszczono rozdział III: *Ordo celebrandi Matrimonium coram assistente laico* (np. brak tego rozdziału w obrzędach małżeństwa, np. dla Polski: *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. trzecie wg drugiego wyd. wzorcowego, Wydawnictwo Księgarnia Św. Jacka, Katowice 2005, czy Włoch: *Rituale Romano riformato a norma dei decreti del Concilio Ecumenico Vaticano II promulgato da papa Paolo VI e riveduto da papa Giovanni Paolo II, Rito del matrimonio*, Città del Vaticano 2004). Otóż w tym rozdziale, który został opublikowany na prośbę różnych Kościołów lokalnych, postanawia się, że laik, który otrzymał uprawnienie do asystowania przy zawieraniu małżeństwa ma za zadanie nie tylko odebrać zgodę kontrahentów, ale jest odpowiedzialny za całość celebracji (nr 119). W ramach liturgii słowa jest właściwe, aby asystujący świecki wygłosił słowa zachęty (*adhortatio*) albo odczytał homilię przygotowaną przez biskupa lub proboszcza (nr 125). Por. E. Miragoli, *Il termine „omelia” ...*, s. 345 i 351; K. Martin, *The Forgotten Instruction: The Roman Liturgy, Inculturation, and Legitimate Adaptations*, Wydawnictwo Liturgy Training Publications, Chicago 2007, s. 40.

²² Kan. 767 § 1.

cych obrzędy i teksty przeznaczone dla celebracji liturgicznych²³, w następstwie czego została podjęta złożona praca w celu adaptacji i tłumaczenia nowych ksiąg liturgicznych. Z prawnego punktu widzenia trzeba stwierdzić, że w większości przypadków *Kodeks* nie określa obrzędów, które mają być przestrzegane w celebracjach, ale odsyła do samych ksiąg liturgicznych²⁴. Stąd zasadnicze znaczenie posiadają rubryki, które w posoborowych księgach liturgicznych mają inną postać niż to było w przeszłości. Oprócz syntetycznych uwag, które wskazują na różne momenty celebracji, nowe księgi zawierają wprowadzenia (*Zasady i normy*), które są obszernymi tekstami, bogatymi w elementy teologiczne i duszpasterskie. Wszystkie te wskazania są źródłami poznania prawa liturgicznego i pozwalają wyeksplikować normy dotyczące się homilii w różnych celebracjach pozamszalnych²⁵.

Pierwszym z sakramentów, który przewiduje homilię, jest chrzest św. Jest on bramą sakramentów, a także jawi się jako konieczny do zbawienia przez rzeczywiste lub zamierzone przyjęcie. Ten sakrament uwalnia ludzi od grzechów, odradza ich jako dzieci Boże i przez upodobnienie do Chrystusa niezniszczalnym charakterem włącza ich do Kościoła²⁶. Obowiązującą księgą liturgiczną dotyczącą tego sakramentu są *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*²⁷. Chrztu św. udziela się w czasie Mszy Św. lub poza nią.

Aktualna *Struktura obrzędów chrztu dzieci* wśród wielu jej elementów wymienia także homilię, również wówczas, gdy chrztu udziela się poza Mszą Św. We *Wprowadzeniu teologicznym i pastoralnym* prawodawca przypomina, że liturgia słowa Bożego w obrzędach chrztu dzieci ma na celu „ożywić wiarę rodziców, chrzestnych i wszystkich obecnych, oraz aby przez wspólną modlitwę wyprosić owoce sakramentu. Liturgia ta składa się z czytania jednego lub kilku wyjątków z Pisma Św., z homilii, po której ma być chwila ciszy, z modlitwy powszechnej

²³ „Należy jak najrychlej zbadać i poprawić księgi liturgiczne przy pomocy znawców i z uwzględnieniem wypowiedzi biskupów z różnych stron świata” (SC 25).

²⁴ „*Kodeks* zazwyczaj nie określa obrzędów, jakie należy zachować w sprawowaniu czynności liturgicznych, dlatego obowiązujące dotychczas przepisy liturgiczne zachowują swoją moc, chyba że któreś z nich są przeciwne kanonom *Kodeksu*”. Kan. 2. KPK nie zawiera całego prawa obowiązującego w Kościele katolickim. Nie obejmuje też całego prawa liturgicznego. Na prawo to składają się normy regulujące przebieg czynności liturgicznych („obrzędy” – czynności i teksty liturgiczne, słowo użyte w znaczeniu liturgicznym, a nie prawnoustrojowym) oraz normy dyscyplinarne dotyczące liturgii jako jednej z podstawowych funkcji Kościoła. KPK nie zawiera tych pierwszych (w komentarzach do KPK 17 nazywano je „prawem ściśle liturgicznym”), znajdują się one w księgach liturgicznych. Księgi te zachowały z wejściem KPK w życie swoją moc, o ile nie były przeciwne jego dyspozycjom. Por. R. Sobański, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 1, ks. 1: *Normy ogólne*, red. J. Krukowski, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2003, s. 47.

²⁵ Por. E. Miragoli, *Il termine „omelia” ...*, s. 346. Trzeba zaznaczyć, że w niniejszym artykule źródłami prawa liturgicznego będą zasadniczo księgi liturgiczne obowiązujące w diecezjach polskich, które z kolei opracowano na podstawie wydań wzorcowych i w takiej postaci zatwierdzono.

²⁶ Por. kan. 849.

²⁷ *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. trzecie, Wydawnictwo Księgarnia Św. Jacka, Katowice 2010 [dalej: OCD].

kończącej się modlitwą w formie egzorcyzmu²⁸. Po *Obrzędzie przyjęcia dzieci*, a przed liturgią sakramentu chrztu, przewidziana jest liturgia słowa Bożego, a w niej homilia. Po czytaniu słowa Bożego „celebrans wygłasza krótką homilię, wyjaśniając przeczytany tekst i wprowadzając obecnych w głębsze zrozumienie tajemnicy chrztu, zachęca przede wszystkim rodziców i chrzestnych, by ochotnie podjęli obowiązek wynikający z tego sakramentu”²⁹.

Rozdział IV *Obrzędów chrztu dzieci dostosowanych do zwyczajów diecezji polskich* zawiera teksty *Obrzędów chrztu dzieci do użytku katechetów, gdy brak kapłana lub diakona*³⁰, które dopuszczają możliwość wygłoszenia przez katechetę homilii: „katecheta zaprasza rodziców i chrzestnych oraz wszystkich obecnych do udziału w liturgii słowa Bożego. Czyta się wiersze 17-20 z 20 rozdziału Ewangelii św. Mateusza o przekazaniu Apostołom misji nauczania i chrzczenia albo perykopy podane w rozdziale VI. Można śpiewać psalmy i kantyki tam podane. Po czytaniu katecheta może wygłosić krótką homilię w sposób określony przez biskupa”³¹. Jednak udzielający chrztu katecheta „zamiast czytania Pisma św. i homilii może odczytać” zamieszczone w tekście pouczenie³².

Homilia jest także polecana w obrzędzie *Przyniesienia do kościoła dziecka już ochrzczonego*³³. Rubryki zawierają następujący zapis: „czyta się jedną lub dwie z podanych niżej perykop. [...]. Można wybrać inne perykopy zgodnie z życzeniem rodziców lub odpowiednie dla ich duchowego pożytku. Pomiędzy czytaniem można śpiewać psalmy responsoryjne i wersety podane w nr 228-237. Następnie celebrans wygłasza krótką homilię, wyjaśniając przeczytany tekst i wprowadzając obecnych w głębsze zrozumienie tajemnicy chrztu”³⁴.

Kolejnym sakramentem, którego obrzęd przewiduje homilię, jest bierzmowanie. Jest to sakrament, „który wyciska charakter i przez który ochrzczeni, postępując na drodze chrześcijańskiego wtajemniczenia, są ubogacani darem Ducha Świętego i doskonale łączą się z Kościołem, umacnia ich i ściślej zobowiązuje, by słowem i czynem byli świadkami Chrystusa oraz szerzyli wiarę i jej bronili”³⁵. Obowiązująca księga celebracji tego sakramentu to *Obrzędy Bierzmowania dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*³⁶.

²⁸ OCD 17. „Liturgię słowa należy odprawiać w takim miejscu, w którym wszyscy obecni mogą usiąść, aby spokojnie wysłuchać czytań i homilii. Najczęściej wystarczy jedno czytanie wyjaśnione w homilii”. OCD 17.

²⁹ OCD 45, 82, 12; por. E. Miragoli, *Il termine „omelia” ...*, s. 349.

³⁰ OCD 147-177.

³¹ OCD 153. „Biskupi mają zdecydować, czy katecheci w ich diecezjach mogą wygłaszać homilię według własnego układu, czy też mają ją odczytywać z przygotowanego tekstu”. OCD, *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne*, nr 26; por. tamże, nr 20; W. Głowa, *Liturgia miejscem i źródłem przepowiadania*, Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej, Przemysł 1999, s. 127.

³² Por. OCD 154.

³³ OCD 186-206.

³⁴ OCD 193-194; por. W. Głowa, *Liturgia miejscem i źródłem przepowiadania...*, s. 127.

³⁵ Kan. 879.

³⁶ *Obrzędy Bierzmowania dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. drugie poprawio-

„Bierzmowania udziela się zwykle w czasie Mszy Św., aby jaśniej ukazać się ścisły związek tego sakramentu z całym wtajemniczeniem chrześcijańskim, które osiąga szczyt w przyjęciu Ciała i Krwi Chrystusa”, stąd homilia wtedy głoszona jest homilią mszalną. „Jeżeli przemawiają za tym szczególne okoliczności, należy udzielać bierzmowania poza Mszą. Ilekroć udziela się bierzmowania poza Mszą, powinna je poprzedzać liturgia słowa Bożego”³⁷. *Obrzędy Bierzmowania* nakazują przykładanie wielkiej wagi do należytego odprawiania liturgii słowa Bożego, od której zaczynają się obrzędy bierzmowania³⁸. W przypadku udzielania bierzmowania poza Mszą homilia ma miejsce nie zaraz po Ewangelii, ale dopiero po przedstawieniu biskupowi kandydatów do bierzmowania³⁹. Wtedy to „biskup wygłasza krótką homilię, w której wyjaśnia odczytane teksty i w ten sposób wprowadza kandydatów, ich świadków i rodziców oraz całe zgromadzenie wiernych w głębsze rozumienie misterium bierzmowania. Może to uczynić słowami podanymi w *Pontyfikale*”⁴⁰.

Następnym sakramentem, gdzie występuje homilia liturgiczna, jest sakrament pokuty, poprzez który „wierni wyznający uprawnionemu szafarzowi grzechy, wyrażający za nie żal i mający postanowienie poprawy, przez rozgrzeszenie udzielone przez tegoż szafarza otrzymują od Boga odpuszczenie grzechów po chrzcie popełnionych i jednocześnie dostępują pojednania z Kościołem, któremu grzesząc zadali ranę”⁴¹. Obowiązującą księgą liturgiczną są *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*⁴².

We *Wprowadzeniu teologiczno-pastoralnym* stwierdza się, że „homilia biorąca za punkt wyjścia tekst Pisma Św. powinna doprowadzić wiernych do rachunku sumienia, do odwrócenia się od grzechu i nawrócenia do Boga”⁴³. Homilia, w której należy wyjaśnić czytania i ich związek z życiem zgromadzonych wiernych, jest także obowiązkowym elementem nabożeństwa pokutnego⁴⁴. W samym tekście *Obrzędów pokuty* poleca się homilię w *Obrzędzie pojednania wielu penitentów z indywidualną spowiedzią i rozgrzeszeniem*⁴⁵, jak i w *Obrzędzie pojednania wielu penitentów z ogólną spowiedzią i rozgrzeszeniem*⁴⁶.

ne, Wydawnictwo Księgarnia Św. Jacka, Katowice 2005 [dalej: OB].

³⁷ OB 13.

³⁸ Por. tamże.

³⁹ Por. OB 39.

⁴⁰ Tamże; por. W. Głowa, *Liturgia miejscem i źródłem przepowiadania...*, s. 127.

⁴¹ Kan. 959.

⁴² *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wydanie drugie, Wydawnictwo Księgarnia Św. Jacka, Katowice 2002 [dalej: OP].

⁴³ OP 25.

⁴⁴ Por. OP 36.

⁴⁵ OP 53.

⁴⁶ Tamże. W *Obrzędzie pojednania wielu penitentów z ogólną spowiedzią i rozgrzeszeniem* homilia ma bardzo ważne znaczenie, gdyż nie ma osobistych pouczeń spowiednika w konfesjonale, jak w przypadku spowiedzi indywidualnej. „Należy w niej wezwać wiernych, którzy chcą skorzystać z rozgrzeszenia ogólnego, aby się odpowiednio przygotowali, czyli aby każdy wzbudził żal za grzechy, postanowił unikać grzechów oraz naprawić ewentualne zgorszenia i wyrządzone szkody, a równo-

Wygłoszenie homilii przewiduje obowiązująca księga liturgiczna *Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą Świętą dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*⁴⁷. W księdze tej poleca się wygłoszenie homilii w czasie *Obrzędu wystawienia i błogosławieństwa eucharystycznego*⁴⁸, w procesji na uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa⁴⁹. Natomiast we włoskiej wersji tej księgi zatytułowanej *Rito della comunione fuori della Messa e culto eucaristico*⁵⁰ dopuszczone jest wygłoszenie homilii w obrzędzie komunii św. poza Mszą. Prawodawca mówi, że zależnie od okoliczności, kapłan lub diakon może zrobić krótkie wyjaśnienie przeczytanego fragmentu Pisma Św.⁵¹.

Celebracja namaszczenia chorych, „poprzez które Kościół wiernych niebezpiecznie chorych powierza Chrystusowi cierpiącemu i uwielbionemu, ażeby ich podtrzymał i zbawił, udziela się przez namaszczenie ich olejem i wypowiedzenie słów przepisanych w księgach liturgicznych”⁵², także daje możliwość wygłoszenia homilii. Sakramentu tego udziela się zgodnie z księgą *Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*⁵³.

Homilię trzeba wygłosić w czasie sprawowania *Obrzędu namaszczenia wielu chorych poza Mszą Św.* Ma ona miejsce po przeczytaniu jednego lub kilku wyjątków z Pisma Św. przeplatanych śpiewami⁵⁴. Natomiast we włoskiej wersji obrzędów namaszczenia chorych, w *Obrzędzie namaszczenia wielu chorych poza Mszą Św.*⁵⁵, postanawia się, że po odczytaniu Ewangelii, kapłan w homilii opartej na tekście świętym objaśnia znaczenie choroby w historii zbawienia i łaskę sakramentu namaszczenia, biorąc pod uwagę aktualny stan zdrowia chorych i konkretną sytuację uczestników celebracji⁵⁶.

Homilia występuje także w obrzędach małżeństwa. *Kodeks Prawa Kanonicznego* stwierdza, iż „małżeńskie przymierze, przez które mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia, skierowaną ze swej natury do dobra małżon-

cznie postanowił wyznać indywidualnie w odpowiednim czasie grzechy ciężkie, których obecnie nie może wyznać, ponadto należy wszystkim wyznaczyć jakieś zadośćuczynienie. Penitencji, jeżeli zechcą, będą mogli do niego coś dodać”. OP 62; por. OP 35a; E. Miragoli, *Il termine „omelia” ...*, s. 349.

⁴⁷ *Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą Świętą dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Wydawnictwo Księgarnia Św. Jacka, Katowice 1985 [dalej: KŚiK].

⁴⁸ KŚiK 71.

⁴⁹ Por. KŚiK 120.

⁵⁰ *Rito della comunione fuori della Messa e culto eucaristico*, Roma 1979.

⁵¹ Por. *Rito della comunione fuori della Messa e culto eucaristico*, nr 31. Punkt 31 zatytułowany jest „omelia”. Brak tej dyspozycji w księdze w wersji polskiej; por. E. Miragoli, *Il termine „omelia” ...*, s. 350.

⁵² Kan. 998.

⁵³ *Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*, wyd. drugie poprawione, Wydawnictwo Księgarnia Św. Jacka, Katowice 2004 [dalej: SCH].

⁵⁴ Por. SCH 113.

⁵⁵ Conferenza Episcopale Italiana, *Sacramento dell'Unzione e cura pastorale degli infermi*, Città del Vaticano 1974, wznowienie 1994.

⁵⁶ Por. *Sacramento dell'Unzione e cura pastorale degli infermi, Celebrazione senza la messa*, nr 106; A. Miralles, *Teologia liturgica dei sacramenti. Unzione degli infermi*, Wydawnictwo Edusc, Roma 2009, s. 89.

ków oraz do zrodzenia i wychowania potomstwa, zostało między ochrzczonymi podniesione przez Chrystusa Pana do godności sakramentu”⁵⁷. Sakrament ten celebrowany jest zgodnie z księgą *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*⁵⁸. Małżeństwo zasadniczo powinno się zawierać w czasie Mszy. Proboszcz jednak, uwzględniając potrzeby duszpasterskie, a także stopień udziału w życiu Kościoła narzeczonych i uczestników uroczystości, winien rozważyć, czy lepiej jest zaproponować zawarcie małżeństwa w czasie Mszy czy poza nią⁵⁹. W czasie zawierania małżeństwa poza Mszą Św., podobnie jak i w czasie Mszy, homilia należy do ważnych elementów liturgii słowa. *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne* potwierdza ważność homilii w słowach: „wypada, aby ten sam kapłan przygotowywał narzeczonych, wygłosił homilię w czasie sprawowania sakramentu, przyjął zgodę małżeńską [...]”⁶⁰.

Same obrzędy małżeństwa podkreślają konieczność wygłoszenia homilii. *Obrzędy sakramentu małżeństwa poza Mszą Świętą* zawierają normę: „liturgia słowa odbywa się w zwykły sposób. Mogą być trzy czytania, z których pierwsze powinno być ze Starego Testamentu. Po odczytaniu Ewangelii, kapłan w oparciu o tekst liturgiczny i w sposób dostosowany do słuchaczy, wygłasza homilię o małżeństwie chrześcijańskim, o miłości i obowiązkach małżonków i o łaskach sakramentu”⁶¹.

Także w *Obrzędzie zawarcia małżeństwa między osobą należącą do Kościoła katolickiego i niechrześcijaninem lub katechumenem* poleca się głosić homilię. Rytuał stwierdza: „odbywa się liturgia słowa. [...] Można odczytać jedno lub dwa czytania. Jeżeli okoliczności za tym przemawiają, może być tylko jedno czytanie. Zawsze należy wybrać przynajmniej jedno czytanie mówiące wyraźnie o małżeństwie. Potem na podstawie tekstu biblijnego należy wygłosić homilię uwzględniającą obowiązki i sytuację małżonków oraz inne okoliczności”⁶².

Należy jednocześnie dodać, iż nowe *Ordo celebrandi Matrimonium* editio typica altera, z 19 marca 1990 r., zawiera rozdział III *Ordo celebrandi Matrimonium coram assistente laico* (brak tego rozdziału w obrzędach małżeństwa np. dla Polski: *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. trzecie wg drugiego wyd. wzorcowego, Katowice 2005, czy Włoch: *Rituale Romano riformato a norma dei decreti del Concilio Ecumenico Vaticano II promulgato da papa Paolo VI e riveduto da papa Giovanni Paolo II, Rito del matrimonio*, Città del Vaticano 2004). Otóż, w rozdziale tym, który został opublikowany na prośbę różnych Kościołów lokalnych, postanawia się, że laik, który otrzymał uprawnienie do asystowania przy zawieraniu małżeństwa, ma za zadanie nie tylko odebrać

⁵⁷ Kan. 1055 § 1.

⁵⁸ *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. trzecie wg drugiego wyd. wzorcowego, Wydawnictwo Księgarnia Św. Jacka, Katowice 2010 [dalej: OSM].

⁵⁹ Por. OSM, *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne*, nr 29; por. OSM 81.

⁶⁰ OSM 23; por. OSM 29.

⁶¹ OSM 23; por. OSM 92-93; E. Miragoli, *Il termine „omelia”* ..., s. 350.

⁶² OSM 23; por. OSM 128-129; por. W. Głowa, *Liturgia miejscem i źródłem przepowiadania...*, s. 130; por. E. Miragoli, *Il termine „omelia”* ..., s. 350.

zgode kontrahentów, ale jest odpowiedzialny za całość celebracji. W ramach liturgii słowa jest właściwe, aby asystujący świecki wygłosił słowa zachęty (*adhortatio*) albo odczytał homilię przygotowaną przez biskupa lub proboszcza⁶³.

3. HOMILIA PODCZAS UDZIELANIA SAKRAMENTALIÓW

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r., inspirując się doktryną soborową, definiuje sakramentalia jako święte znaki, przez które na podobieństwo sakramentów są oznaczone i otrzymywane ze wstawiennictwa Kościoła skutki, zwłaszcza duchowe⁶⁴. Liczba sakramentaliów nie jest ustalona ostatecznie, gdyż Stolica Apostolska może ustanawiać nowe sakramentalia, znosić niektóre z nich albo zmieniać⁶⁵. Aktualnie do sakramentaliów zalicza się wprowadzenie w posługi: lektora, akolity, pomocnika w udzielaniu Komunii Św., obrzędy we wspólnotach zakonnych: konsekrację dziewicz, profesję zakonną, błogosławienie opata i ksieni, umycie nóg w Wielki Czwartek, pogrzeb chrześcijański, a zwłaszcza wszelkie błogosławieństwa⁶⁶.

Wśród sakramentaliów rozróżnia się zasadniczo dwie grupy: sakramentalia ustanawiające (*constitutivae*), które upoważniają i przeznaczają osobę lub rzecz do określonego celu. Druga grupa, to błogosławieństwa upraszające (*invocativae*), będące uwielbieniem dobroci Boga i prośbą o właściwy użytek danej rzeczy lub o takie działanie danej osoby w konkretnej sytuacji życia, które byłoby znakiem obecności Królestwa Bożego i przyniosło chwałę Bogu⁶⁷.

Gdy chodzi o błogosławieństwa, to faktycznie w każdym obrzędzie błogosławieństw, po czytaniu słowa Bożego, jest przewidziane rozważanie szafarza, które przybiera różne nazwy. Obowiązującą księgą liturgiczną w kwestii błogosławieństw są *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*⁶⁸. We *Wprowadzeniu teologicznym i pastoralnym* przedstawia się podstawową strukturę błogosławieństwa: „podstawowy układ błogosławieństw wymaga dwóch głównych części, z których pierwszą stanowi głoszenie słowa Bożego, drugą zaś uwielbienie Bożej dobroci i modlitwa o pomoc z nieba. Sprawowanie błogosławieństwa zazwyczaj rozpoczyna się i kończy krótkimi obrzędami. Pierwsza część

⁶³ Por. *Rituale Romanum ex decreto sacrosancti oecumenici Concilii Vaticani II renovatum auctoritate Pauli PP. VI editum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum, Ordo celebrandi Matrimonium*, editio typica altera, nr 119, 125; E. Miragoli, *Il termine „omelia” ...*, s. 351; A. Lameri, *Il Rituale Romano*, Rivista Liturgica 95(2008)5, s. 904.

⁶⁴ Por. kan. 1166; por. SC 60; *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1994, nr 1667.

⁶⁵ Por. kan. 1167 § 1.

⁶⁶ Por. W. Głowa, *Liturgia miejscem i źródłem przepowiadania...*, s. 131.

⁶⁷ Por. tamże. W. Głowa zauważa, że „wydane w 1984 r. *Obrzędy błogosławieństw (De Benedictionibus)*, podobnie jak i obecny *Kodeks Prawa Kanonicznego*, nie posługują się określeniami: błogosławieństwo ustanawiające (*constitutivae*) i upraszające (*invocativae*)”. Tenże, *Liturgia miejscem i źródłem przepowiadania...*, s. 131-132.

⁶⁸ *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich* (t. 1 i 2), Wydawnictwo Księgarnia Św. Jacka, Katowice 1994 [dalej: OBłog].

zmierza do tego, aby błogosławieństwo stało się rzeczywiście świętym znakiem, który swoje znaczenie i skuteczność czerpie z głoszenia słowa Bożego. Istotą zatem pierwszej części jest głoszenie słowa Bożego. Odnoszą się do niego zarówno uwagi wprowadzające i krótkie wyjaśnienia, jak i zachęta lub homilia, która stosownie do okoliczności może być dodana⁶⁹.

Jak słusznie zauważa E. Miragoli, nie jest łatwo zrozumieć przyjęte kryterium, według którego poleca się wygłosić krótką zachętę (egzortę) albo homilię. Można by sądzić, że zależy to od znaczenia danej celebracji, ale trudno to stwierdzić z pewnością⁷⁰.

Homilia jest przewidziana w następujących błogosławieństwach: poświęcenia kościoła i ołtarza⁷¹, nowego seminarium⁷², nowego domu zakonnego⁷³, cmentarza⁷⁴. Natomiast egzorta może występować np. przy obrzędach: błogosławieństwa rodziny⁷⁵, dorocznym błogosławieństwie rodzin⁷⁶, błogosławieństwa małżonków poza Mszą Św.⁷⁷, błogosławieństwa dzieci⁷⁸.

Istotnym sakramentalium jest pogrzeb chrześcijański, który odprawiany jest według księgi *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*⁷⁹. Ceremonie pogrzebowe składają się z kilku form i innych ceremonii, które dają celebransowi dosyć duże możliwości zastosowania, zależnie od sytuacji. Homilia pełni ważną rolę w obrzędach pogrzebu ze względów duszpasterskich⁸⁰.

Możliwość homilii występuje w czasie *Nabożeństwa słowa Bożego przy zmarłym*. Jeżeli nabożeństwu przewodniczy kapłan lub diakon, może przemówić do zebranych. Po czytaniach lub po homilii należy zachować chwilę ciszy przeznaczoną na rozważanie usłyszanego słowa⁸¹.

W pierwszej formie pogrzebu, jeżeli odprawia się *Liturgię słowa bez Ofiary Eucharystycznej*, która może zawierać trzy czytania, po Ewangelii wygłasza się

⁶⁹ OBłog, *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne*, nr 20-21.

⁷⁰ *Il termine „omelia” ...*, s. 352. Widać to na przykładach: błogosławieństwo dzwonów (nr 1043: krótka zachęta) i błogosławieństwa nowego krzyża (nr 977: homilia).

⁷¹ *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, wyd. wzorcowe, Wydawnictwo Księgarnia Św. Jacka, Katowice 2001, nr 29-30.

⁷² OBłog, t. 1, nr 508.

⁷³ OBłog, t. 1, nr 530.

⁷⁴ OBłog, t. 2, nr 1128.

⁷⁵ OBłog, t. 1, nr 54.

⁷⁶ OBłog, t. 1, nr 80.

⁷⁷ OBłog, t. 1, nr 123.

⁷⁸ OBłog, t. 1, nr 146.

⁷⁹ *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. drugie uzupełnione, Wydawnictwo Księgarnia Św. Jacka, Katowice 2014 [dalej: OPogrz].

⁸⁰ Do homilii nawiązuje się w nr 17 *Wprowadzenia teologicznego i pastoralnego*: „niech także pamiętają wszyscy, a zwłaszcza kapłani, gdy w obrzędach pogrzebowych polecają zmarłych Bogu, że ich obowiązkiem jest umocnić nadzieję uczestników pogrzebu i ożywić wiarę w tajemnicę paschalną oraz w zmartwychwstanie umarłych i to w taki sposób, aby okazując macierzyńską miłość Kościoła i niosąc pociechę płynącą z wiary, podnieść na duchu wierzących, a nie urazić pogrążonych w żałobie”. Por. E. Miragoli, *Il termine „omelia” ...*, s. 349.

⁸¹ Por. OPogrz, nr 34-35.

homilię, która nie powinna być mową pochwalną ku czci zmarłego. Jeżeli względy duszpasterskie tego wymagają, można się ograniczyć do jednego czytania, po którym należy wygłosić homilię. Trzeba zauważyć, że homilia jest tak ważna, że – biorąc pod uwagę względy duszpasterskie – można w tym wypadku ograniczyć się do jednego czytania, ale homilii nie można opuścić⁸².

W *Drugiej formie pogrzebu zawierającej stację w kaplicy cmentarnej i przy grobie* także istnieje konieczność wygłoszenia homilii. „Po czytaniu (lub po czytaniach) następuje krótka homilia, chyba że przewiduje się ją przy grobie. W tej homilii można wspomnieć o okolicznościach życia i śmierci zmarłego, ale nie należy wygłaszać mowy pochwalnej na jego cześć”⁸³. Także w *Trzeciej formie pogrzebu zawierającej jedną stację* (dom zmarłego czy kaplica cmentarna) homilia jest obowiązkowa⁸⁴. Podobnie jest z homilią we wszystkich trzech formach pogrzebu dziecka⁸⁵.

4. HOMILIA W CELEBRACJI *LITURGII GODZIN*

Kościół, wypełniając kapłański urząd Chrystusa, celebryje *Liturgię godzin*, w której, słuchając Boga mówiącego do swojego ludu i wspominając tajemnicę zbawienia, wysławia nieustannie Boga śpiewem i modlitwą oraz prosi o zbawienie całego świata⁸⁶. Ta celebrycja, jako wyraz wierności poleceniom Chrystusa i apostołów, by nieustannie się modlić, jest tak ułożona, aby wszystkie pory dnia i nocy uświęcać przez oddawanie chwały Bogu⁸⁷. Słusznie zalicza się publiczną i wspólną modlitwę Ludu Bożego do głównych obowiązków Kościoła. Chrystus przykazał, aby wierni zawsze się modlili i nie ustawali w modlitwie. Kościół stosuje się wiernie do tego nakazu: nie ustaje w modlitwie. Przykazanie to spełnia, nie tylko sprawując Eucharystię, ale także w inny sposób, a zwłaszcza przez *Liturgię godzin*. Wyróżnia się ona spośród czynności liturgicznych szczególnie tym, że uświęca wszystkie pory dnia i nocy, jak o tym świadczy starożytna tradycja chrześcijańska⁸⁸.

L. Alessio pisze, że „uświęcenie dnia i pracy ludzkiej jest specyfiką *Liturgii godzin*. Można pytać: co jest materią, którą celebrycja Godzin przemienia w rzeczywistość świętą? Jest nią czas, celebrycja Godzin jest konsekracją czasu. Lecz, o jaki czas chodzi? Nie o czas matematyczny, bezosobowy, abstrakcyjny i wolny, lecz o czas konkretny, żywy i osobisty: czas historii, która jest przede wszystkim czasem kosmicznym, odmierzany rytmicznie przez dni, noc i pory roku; jest

⁸² Por. OPogrz, nr 60; W. Głowa, *Liturgia miejscem i źródłem przepowiadania...*, s. 132; E. Miragoli, *Il termine „omelia”...*, s. 350.

⁸³ OPogrz, nr 87.

⁸⁴ Por. OPogrz, nr 113.

⁸⁵ Por. OPogrz, nr 154; 158; 186; 202; W. Głowa, *Liturgia miejscem i źródłem przepowiadania...*, s. 132.

⁸⁶ Por. kan. 1173.

⁸⁷ Por. W. Głowa, *Liturgia miejscem i źródłem przepowiadania...*, s. 133.

⁸⁸ Por. Święta Kongregacja Sakramentów i Kultu Bożego, *Ogólne Wprowadzenie do Liturgii godzin*, nr 1, 10, t. 1, Poznań 1982, s. 23-100 [dalej: IGLH].

czasem biologicznym, odmierzonym rytmem naszego życia organicznego, przez jego fazy aktywności i odpoczynku. W rzeczywistości czas, który jest uświęcamy, jest czasem naszego życia”⁸⁹.

Modlitwa nie jest zwykłym obowiązkiem Kościoła, lecz należy ona do jego istoty: jest on bowiem wspólnotą religijną i stąd winien okazywać swój religijny charakter również w modlitwie. Modlitwa indywidualna każdego chrześcijanina jest niezbędna i godna polecenia, lecz modlitwa wspólnotowa ma specjalną godność: „gdzie dwaj albo trzej są zgromadzeni w moje imię tam jestem pośród nich” (Mt 18,20)⁹⁰.

Obowiązującą księgą liturgiczną do celebracji całej *liturgia horarum* jest wydanie czterotomowe *Liturgia godzin. Codzienna modlitwa Ludu Bożego*⁹¹. Aktualny układ *Liturgii godzin* jest rezultatem reformy soborowej. Trzeba podkreślić, że *Liturgia godzin* jest modlitwą całego Kościoła, a więc nie tylko duchownych czy członków instytutów życia konsekrowanego oraz stowarzyszeń życia apostołskiego, lecz i wiernych świeckich⁹².

Mimo, że *Liturgia godzin* jest przede wszystkim modlitwą chwały i słuchania słowa Bożego, ma cel przeważnie medytacyjny – zawsze po proklamacji słowa Bożego przewidziana jest przestrzeń ciszy. Jest też możliwość wygłoszenia homilii. Mianowicie, *Ogólne Wprowadzenie do Liturgii godzin* zawiera przepis: „gdy Jutrznie i Nieszpory odprawia się przy udziale wiernych, czytanie dłuższe (można je wybrać z Pisma Św. czy to z Godziny czytań, czy z tekstów mszalnych, albo z innych tekstów biblijnych, które są bardziej dostosowane do danych okoliczności) można, według uznania, wyjaśnić w krótkiej homilii”⁹³.

Także odprawiając wigilię niedzielną, uroczystości i świąt, po czytaniach w Godzinie czytań, a przed hymnem *Ciebie, Boże, chwalimy*, dodaje się pieśń umieszczoną w *Dodatku* do wspomnianej *Liturgii godzin*, następnie czyta się Ewangelię i wygłasza homilię, zależnie od okoliczności⁹⁴.

⁸⁹ *La liturgia de las horas en el Código latino*, Anuario Argentino de Derecho Canónico 3(1996), s. 241-242.

⁹⁰ Por. IGLH 9; L. Alessio, *La liturgia de las horas en el Código latino ...*, s. 238.

⁹¹ *Liturgia godzin. Codzienna modlitwa Ludu Bożego*, t. I: *Okres Adwentu. Okres Narodzenia Pańskiego*, wyd. 2 poprawione, Poznań 2006; t. II: *Wielki Post. Okres wielkanocny*, Poznań 1984; t. III: *Okres zwykły tygodnie I-XVII*, Poznań 1987; t. IV: *Okres zwykły tygodnie XVIII-XXXIV*, Poznań 1988; tom dodatkowy (wakacyjny): *Okres zwykły tygodnie*, Poznań 2002; *Dodatkowe teksty o świętych*, t. I-IV, Poznań 2012.

⁹² Por. kan. 1173-1174. „Trzeba jednak zdawać sobie sprawę z tego, że [...] chwała oddawana Bogu przez Kościół nie jest ani przez swoje pochodzenie, ani przez swą naturę wyłączną własnością kleru albo mnichów; stanowi własność całej społeczności chrześcijańskiej”. IGLH 270; por. L. Alessio, *La liturgia de las horas...*, s. 241.

⁹³ IGLH 47-48; por. E. Miragoli, *Il termine „omelia” ...*, s. 348.

⁹⁴ Por. IGLH 73; W. Głowa, *Liturgia miejscem i źródłem przepowiadania...*, s. 133; E. Miragoli, *Il termine „omelia” ...*, s. 349.

5. WNIOSKI

Z przeprowadzonych rozważań i analiz należy wyciągnąć następujące wnioski:

1. Istnieje możliwość, a nieraz jest to nakazane, aby głosić homilię w trakcie innych czynności liturgicznych, a nie tylko w kontekście sprawowanej Eucharystii.

2. W tekstach soborowych i *Kodeksie Prawa Kanonicznego* homilia jest rozpatrywana bezpośrednio i pośrednio tylko w relacji do celebracji eucharystycznej, co jest pewnym zawężeniem rozumienia tej formy przepowiadania.

3. Trzeba eksponować homilię także w szerokim znaczeniu, a więc homilię pozamsząlną.

4. Poza Mszą Św. wierni niewyświęceni mogą głosić homilię w sposób zgodny z prawem lub z przepisami liturgicznymi oraz przy zachowaniu klauzul w nich zawartych.

5. Podobnie jak homilia w czasie Mszy Św., także homilia pozamsząlna winna się opierać na Piśmie świętym, Tradycji, liturgii, Nauczycielskim Urzędzie i życiu Kościoła.

6. Homilia pozamsząlna nakłada na homilistów takie same obowiązki zarówno w fazie przygotowania, jak i wygłoszenia, jak to ma miejsce w przypadku homilii mszalne.

7. Prawo patrykularne, zwłaszcza synodalne, winno doprecyzować przepisy o głoszeniu homilii pozamsząlnej.

HOMILY OUTSIDE OF MASS. LEGAL AND PASTORAL ASPECTS

Summary

The aim of the article is to present legal and pastoral aspects of homily delivered outside of Mass. The first part refers to homily delivered during all liturgical celebrations. The second part depicts homily during the celebration of the holy sacraments (outside of Mass), and the third part is devoted to homily delivered during administration of sacraments. The fourth part discusses homily at the celebration of the Liturgy of the Hours.

Keywords: homily, sacraments, sacramentals, homilist, the Liturgy of the Hours

Nota o Autorze: ks. dr hab. Jerzy Adamczyk prezbiter diecezji radomskiej, absolwent Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie, wykładowca prawa kanonicznego w Wyższym Seminarium Duchownym w Radomiu. Jest autorem opracowań z zakresu prawa małżeńskiego, hierarchicznego ustroju Kościoła, sakramentów św. oraz miejsc świętych. Adres: Wyższe Seminarium Duchowne w Radomiu, 26-600 Radom, ul. Młyńska 23/25. e-mail: ksjerzyad@wp.pl

Słowa kluczowe: homilia, sakramenty, sakramentalia, homilista, Liturgia godzin